

MYKOLO BRENÐTEINO

RANKRAÐTIS

„Kauno gubernijos
archeologinis
inventorius“ grąpta...

DR. RASA BANYTĖ-ROWELL

Nuotraukos – iš autorės archyvo

Kairėje – Mykolas Eustachijus Brenðteinas (Michai Eustachy Brensztejn (1874–1938) Mykolas Brenðteinas – „Kurjer Litewski“ korespondentas Þemaitijoje apie 1907 metus

Mykolas Eustachijus Brenðteinas (Michai Eustachy Brensztejn, 1874–1938) – nepaprasto darbðtumo asmenybė, lituanistikos arimø artojas, nuveikæs daugybæ svarbiø darbø tiek lietuviø, tiek lenkø kultūrai. Gimæs Telðiuose, karininko (vėliau tapusio pulkininku) Konstantino Brensztejno ir þemaièiø bajoraitės Melanijos Marczewskos (Marèiauskaitės) ðeimoje. M. Brenðteinas brendo kaip „lenkiøkasis þemaitis“, gerai mokėjæs ir lietuviø kalbà. Anksti netekæs motinos, jis dėl silpnos sveikatos net negalėjo upbaigti gimnazijos. Nuo 1893 m. keletà metø gydėsi Zakopanėje (Lenkija). Ten sutikti lenkø intelektualai ir bendravimas su jais kompensavo M. Brenðteino formaliai nebaigto iðsilavinimo spragas bei paskatino „jaunàjà þemaità“, kaip tuomet jis buvo Lenkijoje vadinamas, imtis savarankiøkø studijø ir mokslinės veiklos. Didelæ àtakà ðio darbðtaus kultūros tyrinètojo gyvenime padarė apsilankymas Krokuvos universitete, jo archyvuose ir bibliotekose. M. Brenðteinas, bûdamas vos devyniolikos metø, pradėjo savo darbus skelbti spaudoje, dalyvavo IX Rusijos archeologø suvaþiavime Vilniuje. Bûtent archeologija ir priedistorė buvo viena ið tø mokslinio tyrimo srièiø, kurios labiausiai domino M. Brenðteinà jaunystėje. Paskutiniajame XIX a. deðimtmetyje – paèioje XX a. pradžioje jis paskelbė keletà straipsniø apie radinius ir archeologinius paminklus Þemaitijoje, bandydamas apibendrinti ir savø kasinėjimø duomenis. M. Brenðteinas archeologinëse publikacijose apraðė Patumðaliø, Juodsoðes kaimo, Rainiø kapinynø radinius, uoðvio E. Andrzejewskio ir svainio L. Andrzejewskio (Engelberto ir Leopoldo Andrijauskø) Si-

raièiø kaime rastàjà lobà, o taip pat þymiausià Telðiø apylinkiø archeologinà paminklà – Dþiuginėnø piliakalnà. Daugumà savo archeologiniø straipsniø M. Brenðteinas pateikė Krokuvoje leidþiamiems mokslo þurnalams: „Wiadomoúci Numizmatycznò-Archeologicznè“ ir „Materjalny Antropologicznò-Archeologicznè i etnograficznè“. M. Brenðteinas buvo sukauptæs senienø rinkinà (apie 190 saugojimo vienetø), daugiausia sudarytà ið archeologiniø radiniø, kurà 1909 m. perdavė Mokslo bièiuliø draugijai Vilniuje. Nepaisant istoriniø aplinkybiø kaitos, M. Brenðteino archeologinis rinkinys iðliko ir dabar yra saugomas Lietuvos nacionaliniame muziejuje. 1910 m. M. Brenðteinas kartu su þmona ið Telðiø persikėlė gyventi à Vilniø. Nuo to laiko jo archeologiniai interesai tarsi nuslopo àvairiapusės jo kultūrinės ir mokslinės veiklos fone. Kita vertus, ryðiø su archeologija jis neprarado iki pat mirties: nuo 1927 m. bûdamas Mokslo bièiuliø draugijos Vilniuje muziejininku jis tvarkė ir archeologinius eksponatus.

Lietuvos istorijos institutas kartu su Valstybiniu Archeologijos muziejumi Varðuvoje nuo 2011 m. dalyvauja bendrame projekte, kuris skirtas svarbiausiam archeologiniam, taèiau niekada nepublikuotam M. Brenðteino darbiui – rankraðèiui lenkø kalba „Kauno gubernijos archeologinis inventorius“ („nwentarz archeologiczný gubernii kowieńskieý“). M. Brenðteinas „Inventoriø...“ paraðė 1907 m., gyvendamas Telðiuose. 1926 m. „Inventoriø...“ ið M. Brenðteino nupirko Lenkijos Valstybinio priedistoriniø senienø konservatoriø kolektyvo vadovybė. Tuo metu bûta àvairiø sumanymø veikalà

paskelbti mokslinėje spaudoje, tačiau tai liko neįgyvendinta. Diuo metu rankraštis saugomas Valstybiniame Archeologijos muziejuje Varšuvoje. „Inventoriuje...“ aprašyta daugiau negu 900 archeologijos objektų, buvusioje Kauno gubernijoje, suskirsčius sąrašą pagal apskritis (Telšiai, Raseiniai, Šiauliai, Panevėžis, Kaunas, Ukmergė, Zarasai). Sąrašo sudarymo šaltiniai buvo ne tik to laiko žinomos archeologinės publikacijos, bet ir visuomeniniai ir privati archeologijos rinkiniai, asmeniniai užrašai bei paties M. Brendeino archeologijos senienų rinkinys.

Projekto tikslas – parengti šaltinį spaudai, įvertinant M. Brendeino sukauptus archeologinius duomenis ir jo archeologinę-muziejinę veiklą šiandienos perspektyvoje. Leidinyje taip pat bus publikuoti straipsniai apie M. Brendeino asmenybę ir švietimo kultūrinę veiklą bei rankraščio patekimą Varšuvos istorijai.

M. Brendeino „Inventorius...“ parengimą bei publikavimą kaip tarptautinio tyrimo projekto „Ostbalticum“ III dalį 2009 m. iniciavo Lenkijos Respublikos kultūros ir tautinio paveldo ministerija (Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego). Tai užfiksuota oficialiame protokole (pr. protokolo 17 punktas: http://www.kpd.lt/fai-lai/u7/VII_Lenku_protokolas.pdf). M. Brendeino „Inventoriui...“ bus skiriamas leidinio „Aestiorum hereditas“ III tomas, kuriame tekstai bus skelbiami lenkų, lietuvių ir vokiečių kalbomis. Knygos leidybos išlaidas, išskyrus tekstų vertimus iš lenkų į lietuvių bei lietuvių kalbos teksto dalies redagavimą, prisiėmė Lenkijos Respublikos kultūros ir tautinio paveldo ministerija. Projektas „Ostbalticum“ III gavo UNESCO generalinio sekretoriaus globą.

Darbai, skirti M. Brendeino Kauno gubernijos archeologiniam inventoriui, prasidėjo jau 2010 metais: 2010 m. balandžio 11–17 d. Vilniuje viedėjo lenkiškosios projekto dalies vadovės – dr. A. Bit-

ner-Wróblewska ir M. Krajewska. Tąsyk Lietuvos istorijos institute įvyko projekto vadovė susitikimas su Lietuvos istorijos instituto direkcija, kurio metu aptartos bendradarbiavimo galimybės ir metmenys. R. Banytė-Rowell kartu su A. Bitner-Wróblewska ir M. Krajewska peržiūrėjo Lietuvos Valstybės istorijos archyve saugomą M. Brendeino fondą ir įvertino jo turinį būsimos publikacijos poreikių atžvilgiu. Buvo sutarta, kad būsima leidini turiningai papildys Lietuvoje saugomi archyviniai duomenys, susiję su M. Brendeino archeologine-muziejine veikla. Nuo to laiko Lietuvos istorijos institute suformuota trijų mokslininkų archeologų grupė (dr. Rasa Banytė-Rowell, dr. Andra Simniškytė-Strimaitienė, dr. Laurynas Kurila), kuri pradėjo dirbti su „Inventoriumi...“. Prie archeologų prisijungė polonistė, Vilniaus universiteto docentė dr. Irena Fedorovienė, kuri ėmėsi rinkti medžiagą straipsniui apie M. Brendeino asmenybę ir kultūrinę-mokslinę veiklą.

Didžiausią paramą įgyvendinant šį projektą Lietuvos istorijos institutui ir lietuviškajai projekto dalyvių pusei 2011 m. suteikė Kultūros rėmimo fondas, veikiantis prie Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos. Gavus šio fondo paramą (20.000 Lt) buvo padarytos archyvinė dokumentų kopijos Lietuvos valstybės istorijos archyve ir Vilniaus universiteto Rankraščių skyriuje, aplankyti muziejai Telšiuose, Šiauliuose ir Kaune, kuriuose išliko M. Brendeino „Inventoriuje...“ minėtų XX a. pradžios asmeninių archeologinių rinkinių dalis. Buvusiose Kauno gubernijos apskrityse aplankyta dalis M. Brendeino aprašytų archeologijos paminklų, vykdyta jų fotografacija, kuri bus panaudota iliustruojant būsima leidini. Lietuvos istorijos instituto mokslininkų archeologų grupė 2011 m. parengė M. Brendeino rankraščio komentarus, identifiko senus lenkiškus

(Nukelta iš 6 p.)

Vienas iš M. Brendeino aprašytų pamaltijos piliakalnių – Biloniai (Dilalės r.)

(Atkelta iš 5 p.)

vieta vardpūs pagal dabartinę administracinę priklausomybę, o taip pat parašė straipsnį būsimai knygai „Mykolo Brenđeino Kauno gubernijos archeologinio senienų inventoriaus mokslinė išliekamoji vertė“. I. Fedorovič pateikė straipsnį, skirtą M. Brenđeinui kaip kultūrininkui („Mykolas Brenđeinas – „nusipelnęs krašto praeities tyrinėtojas“). Œiuos darbus taip pat materialiai rėmė Lietuvos respublikos Kultūros rėmimo fondas.

Studija, skirta M. Brenđeino archeologinio senienų buvusioje Kauno gubernijoje inventoriui, bus išleista 2013 m. Lenkijoje. Laukia tekstų redagavimo ir vertimų darbai. Lietuvos istorijos institutas ir Valstybinis Archeologijos muziejus Varđuvoje, 2010 m. sausio 10 d. sudarė Partnerystės sutartį, tiki, kad tiek Lietuvos, tiek Lenkijos mokslo ir kultūros institucijos rėms Œa lietuvių-lenkų kultūrą sankirtą simbolizuojantį projektą. Tikime, kad „Kauno gubernijos archeologinio inventoriaus“ publikavimas Œves Œ mokslinę apyvartą ne tik naują Œaltiną, bet ir bus knyga-paminklas Mykolui Brenđeinui, kuri primins skaitytojui ne tik archeologinę, bet ir kitokią mokslinę veiklą. Tarp daugybės M. Brenđeino darbų – tai viena didpūsiaŒ Œio iŒkilaus mokslo vyro dovanŒ gimtosios Œemaitijos kultūrai ir istorijai. Tai vertingiausias jo etnografinis darbas apie ŒemaiėiŒ krypius ir koplytėles, Œemaitijos miestŒ ir miesteliŒ kultūros istorijos apybraiŒos, iŒ kuriŒ iŒsiskiria darbai, skirti KraipŒ kolegijos veiklos laikotarpiui, veikalas apie Dionizą PoŒką, didelis straipsnis apie 1856–1863 m. Œemaitijoje veikusias blaivybės draugijas, o taip pat kiti jo lituanistiniai darbai, kuriuose daug dėmesio skiriama Œemaitijos istorijai ir kultūrai.

M. Brenđeino „Kauno gubernijos archeologinio inventoriaus“ iliustracijoms bus panaudota keliolika kito savamokslio archeologo ir M. Brenđeino ampūininko Tado Daugirdo archeologinio tyrinėjimŒ dienoraŒiŒ pieŒiniŒ. Œiuos dienoraŒiŒus M. Brenđeinas naudojo kaip vieną iŒ ŒaltiniŒ, sudarinėdamas savo „InventoriŒ...“. Taip knygoje simboliŒkai vėl susitikis du ŒemaiėiŒ bajorai – vienas „Vilniaus lenkas“, o kitas „Kauno lietuvis“. AbiejŒ nuopelnai ŒraŒyti Œ Lietuvos archeologijos istorijos puslapius. Tikimės, kad būsimoji knyga „Kauno gubernijos archeologinio inventoriaus“ dar kartą paliudys apie ŒemaiėiŒ ir vilnieiŒ M. Brenđeino nuopelnus lituanistikai, lenkiŒkos ir lietuviŒkos kultūros persipynimą.

Mykolo Brenđeino ampūinojo poilsio vieta Vilniaus BernardinŒ kapinėse. Nuotraukos iŒ autorės archyvo

Mykolas Eustachijus BRENDŒTEINAS

Mokslo ir kultūros istorikas, lietuviŒ raŒtijos bibliografas, etnografas, muziejininkas. Gimė 1874 m. spalio 2 d. TelŒiuose. Mirė 1938 m. kovo 29 d. Vilniuje.

Mokėsi TelŒiuose, vėliau – Vilniaus realineėje gimnazijoje. SusirgėŒ Œpiova, gydėsi Zakopanės kalnŒ kurorte. Ten savarankiŒkai pradėjo studijuoti kultūros istoriją. Vilniuje gyveno nuo 1910 m. rudens. Atkūrus Vilniaus universitetą, buvo pakviestas vadovauti jo bibliotekos RankraŒiŒŒ skyriui. Œio skyriaus vedėju dirbo iki pat mirties – beveik du deŒimtmečius. M. Brenđeinas domėjosi labai Œdomiais privaėiais senienŒ ir meno rinkiniais, archyvais ir bibliotekomis; nufotografavo daug pakeliŒ krypiŒ bei koplytėliŒ. Jis surinko graipi ŒenoviniŒ muzikos instrumentŒ, ŒemaiėiŒ tautiniŒ drabuŒiŒ, ŒgavėniŒ kaukiŒ ir kitŒ liaudies meno dirbiniŒ kolekciją. Dalį jos M. Brenđeinas perdavė Mokslo biėiuliŒ draugijos muziejui, kitus (rūbus ir raiŒinius) – Varđuvos etnografijos muziejui.

Dalis M. Brenđeino surinktŒ eksponatŒ dabar saugoma Lietuvos nacionaliniame muziejuje. M. Brenđeinas savo straipsnius spausdino penkiasdeŒimt ŒeŒiuose laikraŒčiuose ir Œurnaluose, kurie buvo leidpiami Vilniuje, Peterburge, Varđuvoje, Krokuvoje, Lvove. M. Brenđeinas veikale „Krzyze i kapliczki z mudzkie. Materyaly do sztuk ludowej na Litwie. Z 64 tablicami w Krakowie, 1906. Nakladem Akademii Umiejtnosci“ pavaizdavo 90 krypiŒ ir 22 koplytėles iŒ ŒiauliŒ, ZarasŒ, Panevėpio, RaseiniŒ, TelŒiŒ apskrėiŒ, juos suskirstė i penkis tipus: stogastulpiniai; skryninės koplytėlės; naminės koplytėlės; maŒos koplytėlės, kabinamos prie medpjo kamienŒ; krypmiŒki krypiai, prie kuriŒ priskiria ir dviejŒ krypmŒ, vadina mieji Karaviko krypiai. Kartu su kalbininku Janu Otremskiu iŒleido knygą „Dainos, Adomo Mickeviėiaus lietuviŒkai ŒpraŒytos“ (1927).

„ŒemaiėiŒ Œemės“ informacija

